

Т.В. Ларікова, к.е.н., доц.*ВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

ОЦІНКА ДОСТАТНОСТІ РЕГУЛЯТИВНОГО КАПІТАЛУ БАНКІВ

Досліджено зміст поняття «достатність капіталу» для розвитку банку. Визначено сутність та роль регулятивного капіталу, що полягає у забезпеченні захисної функції фінансової стабільності банків і виражається через встановлення регулюючими та наглядовими органами НБУ розміру власного капіталу. Окреслено зміст основного і додаткового капіталу як складових регулятивного капіталу банків.

Розглянуто основні підходи оцінки достатності регулятивного капіталу банків: норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1); норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2); норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів; норматив співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань (Н3-1). Дотримання цих нормативів забезпечують фінансову стійкість та підвищення ефективності їх діяльності. Окреслено проблемні зони та перспективи подальших досліджень у цьому напрямку.

Ключові слова: *достатність капіталу, регулятивний капітал, банк, оцінка, нормативи достатності капіталу, капіталізація.*

Постановка проблеми. Світова фінансова криза супроводжується різким зростанням валютного курсу, обсягів проблемних кредитів, відтоком депозитних вкладів населення з банківських установ, що загострює проблеми нарощування капітальної бази банків. Рівень капіталізації прямо залежить від достатності капіталу банків та його оцінки. Цей факт доводить актуальність обраної теми і потребує обґрунтованого дослідження.

Метою дослідження є вивчення та осмислення існуючих методичних підходів капіталізації та оцінки достатності капіталу банків з метою забезпечення фінансової стійкості та підвищення ефективності їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні питання оцінки достатності капіталу банків є предметом дослідження багатьох вчених зокрема, зарубіжних: С.Волтера, А.Калтиріна, А.Лемана, П.Роуза, Дж.Ф. Сінкі, І.Т. Балабанова, Ю.А. Колеснікова, О.І. Лаврушина, А.М. Тавасієва, В.М. Уоскіна та вітчизняних: С.М. Аржевітіна, М.Д.

Алексєєнка, А.А. Гриценка, А.М. Мороза, І.М. Парасій-Вергуненко, Л.О. Примостки, М.І. Савлука, Н.Р. Швець. Хоча вчені-економісти багатоаспектно досліджують ці питання, проте багато з них залишаються актуальними як у вітчизняній, так і у зарубіжній банківській практиці.

Викладення основного матеріалу. До важливих напрямів управління діяльністю банків відноситься забезпечення адекватності та нарощування капітальної бази, оскільки ефективність діяльності банків і його фінансова стійкість значною мірою залежать від достатності капіталу як основного чинника стабільності банківської системи та економічного зростання країни.

Природа капіталу пов'язана із економічною сферою його вияву. Будучи носієм результату економічних відносин суб'єктів господарювання, капітал банку є об'єктом власності, розпорядження і фінансового управління.

В економічній літературі наводиться багато визначень поняття «достатність капіталу». Вітчизняні вчені трактують його як: «...джерело покриття збитків, що відображає рівень надійності та ризикованості банку» [6, С. 88]; «...забезпечення надійності, фінансової стійкості та поглинання ризиків при збереженні платоспроможності у складній ситуації» [7, С. 276]; «...здатність банку захистити власні інтереси та інтереси своїх кредиторів та власників від незапланованих збитків, розмір яких залежить від ризиків, що виникають у результаті виконання банком активних операцій» [5, С. 41].

Якщо достатність капіталу характеризувати з позиції узагальнюючої оцінки надійності банку, то банк вважатиметься надійним в частині його капіталу, якщо його параметри відповідають розрахунковим нормативам достатності, визначеними емпіричним шляхом або безпосередньо банком чи регулюючим органом» [1, С. 537].

У зарубіжній практиці достатність капіталу визначають як загальну суму капіталу компанії, необхідну для дотримання критеріїв регулюючих органів, рейтингових агентств чи самого банку [8].

Не дивлячись на різні підходи до трактування поняття «достатність капіталу», науковці і практики чітко визначають його зміст і намагаються ефективно реалізовувати на практиці механізми оцінки та забезпеченості достатності капіталу для стабільного і динамічного розвитку банків. В цілому, достатність капіталу характеризує надійність, фінансову стійкість, платоспроможність банків та їх здатність за рахунок власних коштів покривати витрати

свої діяльності та компенсувати збитки, що виникають у процесі її здійснення.

У цьому сенсі маємо акцентувати значення регулятивного капіталу. Його сутність пов'язана із дією однієї регулятивної функції капіталу, що виражається через встановлення регулюючими та наглядовими органами розміру власного капіталу, що впливає на діяльність банку. Встановлюючи нормативи капіталу, НБУ має на меті недопущення надмірної мінімізації банками власного капіталу для максимізації доходів, зниження рівня банкрутства та підвищення рівня захисту інтересів владників і кредиторів.

Законом України «Про банки і банківську діяльність» регулятивний капітал банку визначено як власні кошти, які складаються із основного та додаткового капіталу від 07.12.2000 № 2121-III [2]. Основний капітал вважається незмінним і таким, що не підлягає передаванню, перерозподілу та повинен повністю покривати поточні збитки. Додатковий капітал має менш постійний характер та його розмір піддається змінам (рис. 1) [2].

Основні позиції щодо регулювання Національним банком України діяльності банків визначені Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні від 28.08.2001 № 368 [3] та Методикою розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні від 02.06.2009 N 315 [4].

Включені окремі елементи капіталу 1-го рівня повинні відповідати таким критеріям: відрахування до резервів і фондів здійснено з прибутку після оподаткування або з прибутку до оподаткування, скоригованого на всі потенційні податкові зобов'язання; призначення резервів та фондів і рух коштів за цими резервами і фондами окремо розкрито в оприлюднених звітах банку; фонди мають бути в розпорядженні банку з метою необмеженого і негайного їх використання для покриття збитків; будь-яке покриття збитків за рахунок резервів та фондів проводиться лише через рахунок прибутків та збитків. Під час розрахунку загальної суми регулятивного капіталу загальний розмір додаткового капіталу не може бути більше, ніж 100 % основного капіталу [3].

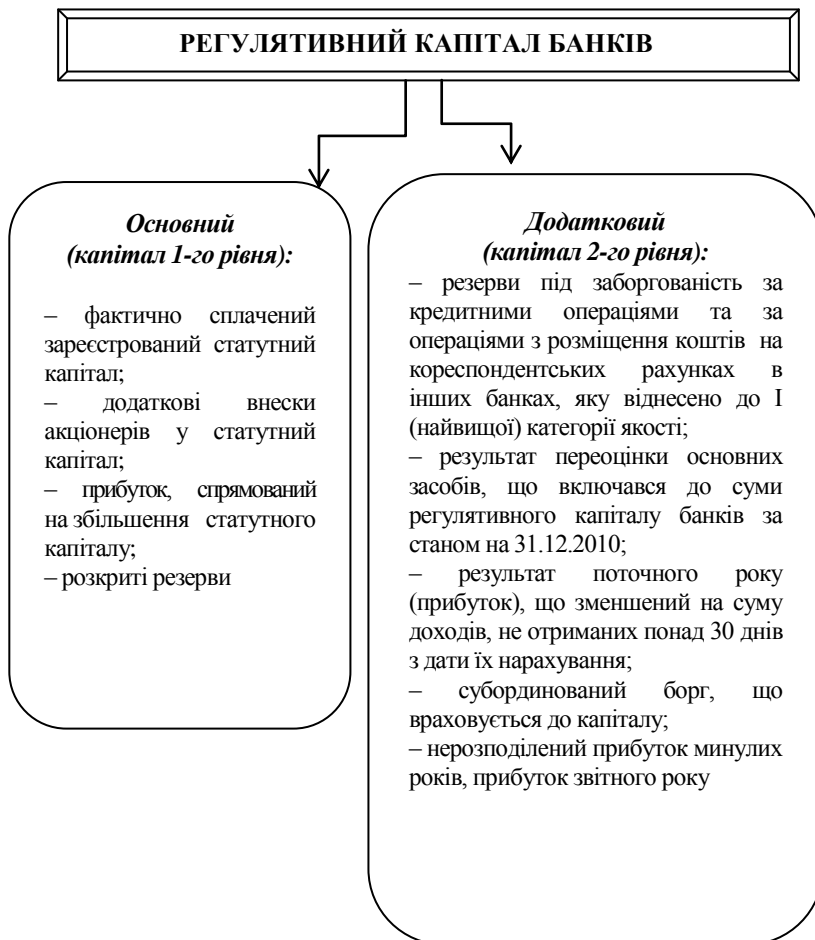

Рис.1. Складові регулятивного капіталу банків України

Отже, регулятивний капітал банку є основною складовою капіталу, тому НБУ оцінює достатність саме регулятивного капіталу. Інструкцією № 368 визначено такі нормативи достатності регулятивного капіталу: норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1); норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2); норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів; норматив співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань (Н3-1) [3].

Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1) має становити 120 млн. грн. Показники достатності регулятивного капіталу та їх характеристику наведено в таблиці 1.

Таблиця 1
Показники достатності регулятивного капіталу банків[3]

Назва нормативу	Формула	Опис формули	Нормативне значення діючих банків
1	2	3	4
Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу	$H2 = \frac{PK}{A_p + C_{вп}} \times 100\%$	де РК – регулятивний капітал банку; A _p – активи, зменшені на суму резервів, забезпечень за кредитами, необтяжених облігацій, до оцінок; C _{вп} – сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами	не менше ніж 10 %.

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів	$H3 = \frac{PK}{CA} \times 100\%$	де РК – регулятивний капітал; CA – сукупні активи.	не менше ніж 9 %
Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до	$H3 - 1 = \frac{PK}{З} \times 100\%$	де РК – регулятивний капітал банку; З – зобов'язання банку без	не менше ніж 10 %

зобов'язань (НЗ-1)		урахування: неамортизованих дисконтів та премій, доходів майбутніх періодів, резервів за кредитами, валютної позиції, розрахунків між підрозділами банку	

Аналітичні розрахунки якісної оцінки капіталу вітчизняних банків з використанням зазначених показників наведено в таблиці 2.

Таблиця 2
Показники достатності регулятивного капіталу банків України за 2008–2013 рр.*

Показник	Рік					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	2	3	4	5	6	7
Капітал, млн. грн.	119 263	115 175	137 725	155 487	169 320	192 599
Статутний капітал, млн.грн.	82 454	119 189	145 857	171 865	175 204	185 239

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
Регулятивний капітал, млн. грн.	123 0 66	135 80 2	160 89 7	178 4 54	178 9 09	204 9 76
Темп приросту регулятивного капіталу, %	-	10,35	18,48	10,91	0,25	14,57
Сукупні активи, млн. грн.	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 278 095
Зобов'язання банків, млн. грн.	806 823	765 127	804 363	898 793	957 872	1 085 496
Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу	14,01	18,08	20,83	18,90	18,06	18,26

(Н2)						
Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3)	13,29	15,43	17,08	16,93	15,87	16,04
Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань (Н3-1)	15,25	17,75	20,00	19,85	18,68	18,88

*Джерело: побудовано за офіційними даними Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807

Проведений аналіз підтверджує позитивну тенденцію зростання обсягу регулятивного капіталу банківської системи України, який протягом 2008–2013 рр. збільшився на 81910 млн. грн. (66,5 %), оскільки регулятивний капітал один із найважливіших показників діяльності банків, який призначений для покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі діяльності, а також для забезпечення захисту вкладників, фінансової стійкості і стабільної діяльності банків.

Протягом 2008–2010 рр. норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків мав тенденцію зростання, протягом 2011–2012 рр. він зменшився на 2 %, станом на 01.01.2014 р. значення цього показника становило 18,26 %, що майже вдвічі більше, ніж норматив незначення. Такі результати свідчать про належний рівень капіталізації банківської системи (рис.2).

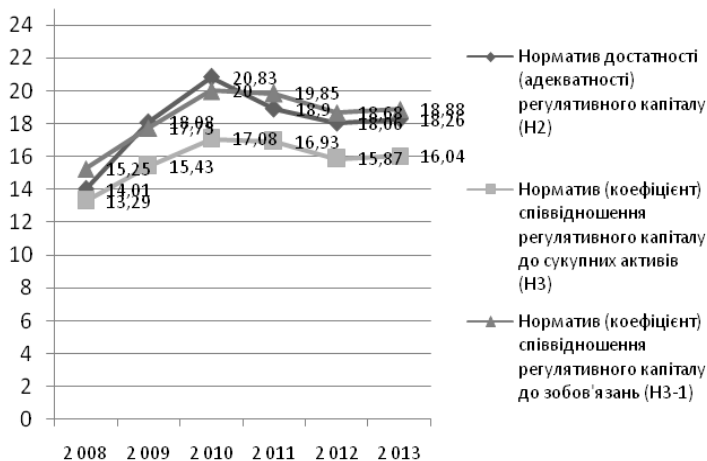

Рис. 2. Динаміка показників достатності регулятивного капіталу банків України за 2008–2013 рр.

Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів спочатку мав позитивну динаміку (до 2010 року) далі знизився, а у 2013 році знову зріс і станом на 01.01.2014 р. значення цього показника становило 16,4 %, при нормативному значенні – не менше 9 %.

Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань станом на 01.01.2014 р. становив 18,88 %, при нормативному значенні – не менше 10 %.

Результати аналізу показали, що вітчизняний банківський сектор спроможний своєчасно та в повному обсязі розраховуватися за своїми зобов'язаннями.

Слід зауважити, що рівень капіталізації неоднаковий для всіх банківських установ. Для окремих банків проблема низького рівня капіталізації є досить гострою.

Висновки. В результаті дослідження визначено, що у вітчизняній банківській системі спостерігається фінансова стабільність, але такі результати діяльності притаманні переважно банкам I і II груп, а банки III і IV груп мають проблеми із достатністю регулятивного капіталу. Тому актуалізується питання необхідності розроблення механізмів реорганізації та підвищення капіталізації банківських установ.

Серед можливих напрямів капіталізації банків акцентуються увага їх націоналізації. Втім, націоналізацію банківських установ можливо

здійснювати за неможливості підвищення капіталізації банку за рахунок наявних джерел фінансування, і особливо через процедуру злиття та приєднання банків, пошук нових іноземних інвесторів. Залучення іноземного капіталу у банківський сектор та відкриття дочірніх структур фінансово-стабільних іноземних банків сприятиме розвитку національного ринку, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних банків і їх інтеграції у світовий простір.

Питання рівня та оцінки достатності регулятивного капіталу банків є дуже складним і багатограним: низькі значення цих нормативів можуть спровокувати небезпеку зростання ризиків і негативно вплинути на фінансову стійкість банків, а достатність капіталу обмежить обсяги залучення та розміщення ресурсів банком, що призведе до серйозних фінансових проблем. Високі значення показників достатності регулятивного капіталу свідчать про неефективне виконання банками своєї функції щодо залучення та розміщення тимчасово вільних ресурсів на ринку. При утриманні граничного розміру капіталу банком існує висока імовірність виникнення проблеми невиконання нормативу адекватності регулятивного капіталу.

З метою посилення вимог до нарощування банками обсягу власного капіталу, Національному банку України важливо застосовувати диференційований підхід при встановленні обов'язкових до виконання нормативів достатності регулятивного капіталу щодо різних груп банків з урахуванням їх потенційних капіталотворчих можливостей та рівня прибутковості. Суттєву роль у цих процесах відводиться розвитку системі правління ризиками та вдосконаленню власних методів контролю за оцінкою рівня ризиків.

Слід звернути увагу на якість банківських активів, оскільки завищена їхня оцінка призводить до створення неадекватних резервів на відшкодування непередбачених втрат, що може призвести до неплатоспроможності банку навіть за високих показників достатності регулятивного капіталу. Як свідчить зарубіжна практика, такі ситуації найбільшою мірою характерні для країн з перехідною економікою, хоча вони можуть мати місце і в розвинутих країнах. Тому, оцінка якості банківських активів, потенційних ризиків позабалансових операцій буде мати вирішальний вплив на результати аналізу величини регулятивного капіталу та рівня його адекватності. Крім цього, надзвичайно важливим є оцінювання потреби у створенні банками загальних резервів і резервів на покриття можливих втрат за активними операціями.

Список використаної літератури:

1. Банковское дело: управление и технологии : учеб. пособие для вузов ; под ред. *А.М. Тавасиева*. – М : ЮНИТИ-Дана, 2001. – 863 с.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні від 28.08.2001 № 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z084101/print1395229508737288>.
4. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні від 02.06.2009 N 315 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v031550009/ed20131030/page>.
5. *Парасій-Вергуненко І.М.* Аналіз банківської діяльності : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / *І.М.Парасій-Вергуненко* ; Київ. нац. екон. ун-т. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с.
6. *Примостка Л.О.* Фінансовий менеджмент у банку : підручник / *Л.О. Примостка* ; Київ. нац. екон. ун-т. – Вид 2., допов. і переробл. – К. : Київ. нац. екон. ун-ту, 2004. – 467 с.
7. *Шелудько В.М.* Фінансовий ринок : навч. посібник / *В.М. Шелудько*. – К. : Знання-Прес, 2002. – 535 с.
8. *D'Arcy S.P.* Allocation in the Property-Liability Insurance Industry / *S.P. D'Arcy* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.soa.org/library/monographs/othermonographs/2011/november/mono-2011-m-as11-1-darcy.pdf>.

ЛАРИКОВА Тетяна Віталіївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Наукові інтереси:

- концептуальні основи обліку в банківських установах;
- методологія та практичні аспекти ведення бухгалтерського обліку в банках.

Тел.: (097)365–00–84.

E-mail: larikovat@mail.ru.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2014